

УДК 316.42:752

DOI 10.35423/2078-8142.2022.1.1.3

В. О. Ананьїн,

*доктор філософських наук, професор, професор кафедри,
Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна
e-mail: ananin@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4786-0011>*

В. В. Горлинський,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри,
Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна
e-mail: gvv1004@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1190-599>*

РОЗВИТОК ІДЕЇ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНУ

Осмилення глобальних проблем існування людства заклали гносеологічні передумови формування актуальної філософської проблеми – екзистенційної безпеки. Становлення екзистенційної безпеки як теоретичної проблеми відбувалося через осмилення перспектив існування людства і пошук відповідей на екзистенційні виклики часу. Найбільш варіативне осмилення названої проблематики утворюють напрацювання представників культурологічної, феноменологічної, екзистенційної та інших течій філософії

постмодерну. Аналіз праць надає підстави стверджувати, що антропологічним джерелом екзистенційних загроз є людське мислення, позбавлене моральних та гуманістичних цінностей як життєвих пріоритетів. Потреба у переформатуванні базових підстав осмислення світу, викликає необхідність розробки когнітивної парадигми, яка має інтегрувати смислові структури безпеки життя та соціальні практики запобігання загрозам людському існуванню на підставі системи етичних пріоритетів і життєвих цінностей. Зроблено висновок, що когнітивна парадигма екзистенційної безпеки є сукупністю ідей, фундаментальних знань, ціннісних настанов, методологічних підходів, зразків вирішення пізнавальних завдань, відповідно до яких вибудовується інтегральне знання про загрози людському існуванню та шляхи їх подолання.

Ключові слова: когнітивна парадигма, екзистенційна безпека, екзистенційні виклики, цінності, людське існування, гуманітарні загрози.

Осмислення глобальних проблем існування людства, стурбованість негативними антропологічними й екологічними наслідками нестримного науково-технологічного прогресу, загроза розв'язання світової війни із застосуванням зброї нового покоління, пандемія заклали ґносеологічні передумови формування найактуальнішої філософської проблеми – екзистенційної безпеки. Непродуктивність запобіжних заходів, що спираються лише на організаційно-технологічні та військово-силові методи, які реалізуються в межах програм забезпечення національної безпеки, засвідчують зростаюча динаміка та масштаби екологічних, техногенних та гуманітарних катастроф, розширення зон нестабільності на планеті. Адекватна відповідь на виклики часу можлива лише через духовне оновлення людини, розбудову її свідомості та поведінки на засадах переосмислення провідної системи цінностей та ідеалів [1, с. 177]. Проблема розробки етичних норм та цінностей у їх взаємозв'язку із соціальним світом людини, на переконання Анатолія Єрмоленка, є особливо нагальною сьогодні, коли розвиток науково-технічної цивілізації, загрожуючи існуванню самого життя на землі, потребує внесення коректив у сферу ціннісних орієнтацій

суспільства, в мотиваційну сферу особистості, у способи регулювання соціальних конфліктів [2, с. 7].

Така постановка питання передбачає розробку концепту екзистенційної безпеки як теоретичної основи формування пізнавальної парадигми, що розширює межі дослідницьких можливостей, відкриває нові шляхи вирішення проблеми. Гармонійний синтез онтологічного та культурологічного підходів, раціональних та феноменологічних методів у дослідженні безпеки відкриває перспективи вирішення проблеми за рахунок ініціації її глибинних шарів, а саме – смислового, емотивного та ціннісного змісту. За своєю суттю концептуалізація екзистенційної безпеки є підставою переформатування парадигми людського мислення на конструктивних ціннісних засадах.

Отже, метою статті є обґрунтування та репрезентація проблеми екзистенційної безпеки як концептуальної основи для подальшої розробки когнітивної парадигми.

У підґрунтя зміни мислення як соціокультурної умови існування може бути покладена парадигма пізнання, яка синтезує в єдину систему всі знання людства про безпеку. У широкому розумінні, *когнітивна парадигма екзистенційної безпеки* розглядається авторами як спосіб отримання знань, сукупність теоретичних, методологічних та аксіологічних настанов, що сприймаються як зразки, стандарти вирішення пізнавальних завдань, відповідно до яких вибудовується знання про загрози людському існуванню та шляхи їх подолання в історико-культурному контексті. На нашу думку, когнітивна парадигма екзистенційної безпеки має відображати модифікації смислової структури безпеки, що конституують соціокультурний досвід попередження та подолання загроз людському існуванню та функціонують у культурі. В основу логіки вибудовування когнітивної парадигми авторами статті покладено теоретичний концепт екзистенційної безпеки.

Становлення екзистенційної безпеки як феномена свідомості відбувалося через осмислення перспектив існування і пошук можливих відповідей на екзистенційні виклики буття. Ментальні та культурні витоки її становлення можна знайти вже у міфологічної та

релігійної формах свідомості, які докладно висвітлені в культурологічних дослідженнях Томаса Манна, Ернста Кассірера та ін. Але найбільш ґрунтовне осмислення загроз існуванню людства, як проблеми, що фундує парадигмальну основу екзистенційної безпеки, утворюють напрацювання представників культурологічної, феноменологічної, екзистенційної, комунікативної та деяких інших течій філософії постмодерну.

Досліджувана проблема інтерпретується мислителями в термінах «кінця історії», «антропологічної катастрофи», «онтологічної кризи людства», «катастрофізації свідомості» та ін. Занепокоєність незахищеністю людського буття як онтологічної проблеми звучить у творах О. Шпенглера, М. Гайдеггера, К. Ясперса, Ж.-П. Сартра, А. Камю та інших представників екзистенціалізму. На їхню думку, катастрофічні події новітньої історії виявили нестійкість, слабкість, незахищеність існування. «Ми виявилися безпорадними, розгубленими перед лицем катастроф, знищенням усіх звичок і цінностей, які захищали нас раніше», наголошує К. Ясперс [3, с. 275]. Аналізу трансформацій, що супроводжують перехід суспільства до постіндустріальної фази розвитку та породжують загрози соціуму, присвячено творчість Д. Белла, У. Бека, Н. Лумана, Т. Гіденса. Концепцію «кінця історії» як критичної межі, до якої наблизилось людство, розробляють Т. Адорно, Р. Гвардіані, Ф. Фукуяма. В умовах «онтологічної кризи людства» завдання обґрунтування шляхів збереження життя на Землі висувають як пріоритетне представники практичної та комунікативної філософії Д. Каллахан, В. Поттер, К.-О. Апель, Ю. Габермас, В. Гьосле.

Отже філософія постмодерну, з одного боку, породила концепти нестійкості, беззахисності, вразливості людства, а з іншого – ініціювала пошук нових моделей розвитку суспільства в умовах системної кризи та глобалізації загроз людському існуванню. Синтез раціональних, феноменологічних та ірраціональних знань про загрози існуванню людства заклав когнітивні підстави ставлення до безпеки як до інтегративного та універсального явища людського буття. За такого підходу поняття екзистенційної безпеки почало використовуватися дослідниками, насамперед, для позначення ста-

ну суспільної свідомості, який характеризується занепокоєнням про долю людства, існуванню якого загрожують глобальні небезпеки екологічного, техногенного, антропогенного характеру, та ініціює пошуки шляхів їх запобігання.

Теоретичне поле аналізу екзистенційної безпеки як соціокультурного явища конституюється такими поняттями, як екзистенційні загрози, небезпеки та ризики, з одного боку, і можливі шляхи та способи їх запобігання – з іншого. При цьому у публікаціях зустрічаються два підходи. Першому підходу властиве тлумачення екзистенційних загроз як планетарного явища, до якого зараховують деструктивні фактори розвитку земної цивілізації, що за своєю суттю збігаються з глобальними загрозами. До основних груп таких загроз відносять: глобальну екологічну кризу та пов'язаний з нею блок екологічних, антропологічних, епідеміологічних, демографічних викликів існуванню людства; обмеженість енергетичних та сировинних ресурсів, що детермінує екзистенційні ризики; загрозу катастрофічного зростання зубожіння населення внаслідок асиметричності світового економічного та демографічного розвитку, що тягне за собою низку міграційних та етнічних проблем; небезпека розв'язання світової ядерної війни, ядерного і біологічного тероризму та низка екзистенційних ризиків, пов'язаних з розробкою нових видів зброї масового знищення. Однак, основні шляхи вирішення глобальних проблем і досі залишаються в межах використання методів, що пропонуються технократичними підходами із залученням інституційного інструментарію, розробленого в межах політологічних теорій національної та міжнародної безпеки.

Другий підхід базується на традиціях, закладених у феноменології, екзистенційній філософії та культурології, в яких акцентується увага на внутрішньому, життєвому світі людини. У цьому підході проблема збереження людського існування знайшла своє первинне вираження в осмисленні співвідношення життя та смерті як двох протилежних боків єдиного цілого – феномена існування чи екзистенції. Знаковими феноменами, що розглядаються як ознаки екзистенційної безпеки, постають, по-перше, інтенція до запобігання можливості втрати свідомістю своєї стійкості у межах си-

туаціях і, по-друге, турбота – як буття присутності та «проект у майбутнє», за М. Гайдеггером. Як умова повноцінного існування особистості, висувається необхідність подолання страху, що у межових ситуаціях є причиною екзистенційної події – трансцендування. У цілому, представники цього підходу при розгляді екзистенційних загроз акцентують увагу на факторах негативного впливу на свідомість, світогляд та психіку людини, наслідком яких можуть стати незворотні антропологічні зміни деструктивного характеру. Отже, стає зрозуміло, що поняття безпеки в екзистенційній філософії трансформується в проблему підтримання сталості свідомості як найважливішої умови збереження існування внутрішнього, «життєвого світу» людини у кризових для свідомості ситуаціях.

Проблема сталості існування людської цивілізації із залученням факторів свідомості, ментальності та культури знайшла розвиток у різних філософських течіях постмодерну. Їх об'єднує, з одного боку, спрямованість у майбутнє, а з іншого – звернення до онтологічної основи безпеки: існування людства як єдиної цивілізації. Врятувати цивілізацію, на переконання А. Тойнбі, може духовне оновлення, злагода, моральна єдність народу, гармонізація відносин із природою, раціональність мислення творчої та правлячої еліти, її здатність до нового розуміння суті «викликів часу» та здатність дати відповідну «відповідь».

Водночас, застереженню суспільства від тоталітарної ідеології та маніпуляцій свідомістю мас засобами культури присвячені праці К. Поппера, Т. Адорно, Ж. Доменака, К. Мангейма, Є. Шіlsa. Розвиваючи ідею «паноптикуму» І. Бентама – влади як всевидячого ока, М. Фуко аналізує такі механізми тотального контролю, як біовлада, психіатричний та дисциплінарний порядок. [4, с. 101, 178]. Проте найнебезпечнішу форму реалізації ідеї «паноптикуму» аналітики вбачають у можливостях, що відкриваються перспективою глобалізації інформаційного простору та конвергенції інформаційних та високих гуманітарних технологій. Тотальні форми соціального контролю та маніпуляції в постмодерному суспільстві аналізуються Ж. Бодріаром у праці «Символічний обмін та

смерть» [5, с. 147]. Час урочистості симулякрів Ж. Бодріяр ототожнює з віртуальним апокаліпсисом, який має місце тут і зараз.

Питання небезпеки втрати світової культурної спадщини порушує П. Рікер у статті «Всесвітня цивілізація та національні культури». «У цьому екстремальному пункті тріумф споживчої культури, універсально ідентичної та інтегрально анонімної, репрезентує нульовий рівень культури творчої, це буде скептицизм у планетарному масштабі, абсолютний нігілізм у тріумфі благополуччя, і необхідно визнати, що ця небезпека, як мінімум, дорівнює небезпеці атомного знищення, а може навіть перевищує її», застерігає мислитель [6, с. 292–300].

Представники культурологічного спрямування, зокрема Е. Тейлор, Дж. Фрезер, Б. Девідсон та ін., головну загрозу людству вбачають у зіткненні різних за змістом культур. Причинами соціокультурних конфліктів, на їхню думку, є розбіжності у традиціях, віруваннях, соціальних нормах, мистецтві, що провокують соціальне напруження у відносинах між представниками різних етнічних і конфесійних груп. Проблема міжцивілізаційного конфлікту є провідною у праці С. Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій». Автор висуває тезу, що на відміну від минулих часів, коли головним джерелом глобальних та локальних конфліктів були економіка та ідеологія, у майбутньому ним стане культура. Зіткнення цивілізацій, на його думку, є найбільшою загрозою миру у всьому світі, і міжнародний порядок є найнадійнішим способом попередження світової війни [7, с. 8]. Важливою причиною стійкості цивілізаційних утворень С. Гантінгтон вважає цивілізаційну ідентичність. Вона утворюється як культурна ідентичність найвищого рангу та має спільні риси об'єктивного характеру: мову, історію, релігію, інститути, звичаї, традиції, а також суб'єктивну самоідентифікацію людей. У цьому контексті доцільно зауважити дослідження С. Лозниці, яка на підставі аналізу ідеї постмодерну розкриває різні аспекти взаємовпливу ідентичності, глобалізації, цінностей, традицій, ідеології та культури [8, с. 24–25].

У працях В. Поттера, розкриваються погляди на біоетику як науку про виживання, що являє собою систему фундаментальних

етичних принципів та цінностей, інтегруючих різні сфери життєдіяльності людини. Поттер застосовує поняття «глобальна біоетика» для підкреслення сутності цього явища, яке має тотальний всеохопний характер [9, с. 35]. Мислитель звертає увагу на глобальні цілі, що стоять перед людством, з метою регуляції та контролю втручання людини у сферу різнобічних проявів життя. До групи екзистенційних загроз та ризиків, поряд з екологічними, дослідник відносить небезпеку, що криється у можливості використання нових знань на зло людству. Цей феномен, названий Поттером «небезпечним знанням», найяскравіше виявляється у розвитку зброї масового знищення, створенні нових видів озброєння, технологіях маніпулювання масовою свідомістю. Це зумовлено, на думку мислителя, випереджаючим зростанням наукового знання стосовно можливостей його осмислення та адаптації до нових реалій буття, випередженням темпів соціальної трансформації стосовно можливостей науки відповідати на виклики соціальних змін.

Наукова діяльність, позбавлена ціннісних імперативів, на думку вчених, здатна завести людство в цивілізаційний безвихідь. Але розв'язання питання про використання новітніх знань з урахуванням критеріїв «добра і зла» відкриває шляхи практичного вирішення проблем існування людської цивілізації, яка перебуває під загрозою самознищення. Проблема формування та використання наукових знань на сучасному етапі розвитку цивілізації неминуче виводить на проблематику сучасних технологічних ризиків, пошуку нових етичних регулятивів науково-технічної діяльності, шляхів подолання глобальних криз, на проблематику сталого розвитку та можливої зміни базисних цінностей технологічної цивілізації [10, с. 46]. Стає очевидною залежність спрямованості результатів дослідження від ціннісних орієнтацій, гуманістичних, етичних, екологічних принципів, сповідуваних вченим. Етичність постає однією з передумов гуманітаризації науки, умовою її гармонійного включення до культури як причини збереження людської цивілізації. Зміна парадигми мислення на основі формування етики відповідальності, на переконання Г. Йонаса, є умовою збереження цілісності існування [11].

Зростаюча ризикогенність сучасних науково-технологічних знань у сфері ядерної фізики, генної інженерії, нанонаук, синтез інформаційних та високих гуманітарних технологій актуалізує проблему виживання людства. Французький мислитель Ж. Фурастьє як негативні наслідки технологічного розвитку вирізняє руйнування «тисячолітніх гарантій» стабільності та психологічної рівноваги, що виявляються у розриві особистісних зв'язків, контактів з живою природою, руйнуванні розміреного ритму життя та інших вихідних життєвих потреб людини. Основну умову збереження стійкості соціуму Ж. Фурастьє вбачає у відновленні цілісності існування, можливого завдяки розвитку культури.

Відомі футурологи У. Бек, Е. Ласло, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма також ставлять під сумнів гуманістичну цінність науково-технологічного прогресу, що перетворює соціум у суспільство ризику, сповнене загроз, відкрите для катастроф, нездатне гарантувати екзистенційну безпеку. Вторгнення технологій у фундаментальні першооснови природи може загрожувати людству непередбаченими, катастрофічними реакціями у відповідь природи. Планетарне життя стає беззахисним перед науково-технологічною активністю цивілізації [12, с. 5]. Пробудження людського усвідомлення вразливості природи, відповідальності за її збереження та наслідки своєї діяльності, розглядається авторами як провідний тренд перформатування суспільної свідомості. У такому мисленні мораль, стосовно істини, постає як система ціннісних критеріїв, що визначають етичні вимоги та гуманітарні межі застосування наукових знань. Як єдиний можливий шлях збереження людської цивілізації висувається ідея перетворення внутрішнього світу людини, її свідомості та культури. Саме духовна культура як середовище функціонування інтелекту здатна захистити людину від загроз, які можуть бути породжені інтелектуальною діяльністю [13, с. 52].

Поряд з екзистенційними загрозами екологічного та технологічного характеру у психологічному, інтелектуальному та духовному світі відбуваються непередбачувані процеси, пов'язані зі зміною природи людини. Провідним фактором ризикованої, радикальної трансформації людської природи, на погляд дослідників, є

синергетична взаємодія нанонаук, генної інженерії, інформаційних та високих гуманітарних технологій. У зв'язку з цим констатується поява нової гуманітарної загрози – «деантропологізація людини». Сучасна людина не лише втратила свою ідентифікацію, а й помирає як антропологічна даність. Йдеться, по суті, не про перетворення людської природи, а про її втрату [14, с. 31]. Поступове витіснення людини «постлюдиною» внаслідок інтервенції в природу людини високих «конвергуючих технологій BNIC (біо-, нано-, інфо- та когнітивних), що призводять до втрати смислів людського життя, породжує екзистенційну загрозу «колективного самогубства людства» [15, с. 34]. На думку дослідників, інструментом запобігання подібним гуманітарним ризикам може стати аксіологічна експертиза новітніх технологій на їх відповідність загальнолюдським та екзистенційним цінностям, що визначають загальновизнані сенси людського існування та враховують, на думку К.-О. Апеля, «регулятив виживання».

У разі загострення конфронтації культур та цивілізацій цільовим вектором соціальної філософії стає можливість конститування принципово ненасильницьких способів існування. Або, як писав Т. Адорно, простору, вільного від панування. Підвищується актуальність виявлення граничних аксіологічних основ людського буття, що зумовлюють можливість досягнення консенсусу як передумови запобігання гуманітарним катастрофам. Обґрунтування етичних норм взаєморозуміння, що досягається на принципах раціональності, справедливості та гуманізму, присвячені праці представників комунікативної філософії К.-О. Апеля, Ю. Габермаса, Д. Белера, В. Кульмана, П. Ульріха та ін.

Враховуючи, що в основі стратегії комунікативної поведінки знаходиться «емансипаційний інтерес» – прагнення людини до звільнення від будь-якого насильства, Ю. Габермас доходить висновку, що такий інтерес може бути реалізований лише за допомогою становлення «справжньої інтеракції». Така інтеракція принципово можлива як діалогічна, аксіологічно симетрична міжособистісна комунікація, що розгортається у вигляді дискурсу та передбачає досягнення справедливого консенсусу. К.-О. Апель розглядає прак-

тичний дискурс як діалогічно рівноправну процедуру раціонально аргументованої перевірки ціннісних орієнтацій та інституційних форм на відповідність істині як стратегії виживання людства. Значущість раціонально аргументованого дискурсу полягає в тому, що він дає можливість спростовувати догматичні та ідеологічні ціннісно-нормативні системи та на основі конвенції затверджувати універсально значущі етичні норми, в основі яких як метанорма лежить «регулятив виживання» [16, с. 234–250]. Вплітаючись у комунікативну мережу, «ідеальна комунікативна спільність» стає реальною силою, що впливає на прийняття рішень і змушує політичні інститути зважати на себе. Відкритий громадянський дискурс, як підкреслює А. Єрмоленко, є основою для прийняття політичних рішень і формування відповідних стратегій [17, с. 377], зокрема у сфері безпеки.

Аналіз концепцій дає підстави стверджувати, що одним із джерел формування загроз екзистенційного характеру, що ведуть людство до самознищення, є втрата ціннісної системи, що спирається на вищі духовні, життєві та моральні абсолюти. Нівелюючи вищі ціннісно-сміслові основи, людство безпосередньо наблизилось до межі, перейшовши яку, воно здатне знищити себе. Одним з наслідків руйнування ціннісних основ культури є втрата сталості свідомості [18, с. 377]. Нівелювання духовних цінностей, що відбивають життєві сенси, стимулює маргіналізацію свідомості. Цей процес характеризується розривом духовних та соціокультурних зв'язків з основами власної культури як джерелом духовності. До ознак маргінальної свідомості відносять почуття беззахисності, розгубленості, відірваності від свого культурного коріння, формування номадного типу особистості. Екзистенційний ризик втрати своєї ідентичності мислителі зараховують до ознак глобального інформаційного суспільства. За словами М. Фуко, людина зникає, як обличчя намальоване на прибережному піску. Цей соціокультурний феномен означає термін «криза ідентифікації», що приписується Дж. Уарду і розуміється як руйнування можливості цілісного сприйняття суб'єктом себе як автентичної особистості. Внаслідок втрати ідентичності виникає феномен «масовізації свідомості», що

посилюється впливом глобальних інформаційних мереж, які впроваджують у свідомість стандарти ерзац культури, витісняючи духовно-моральні цінності. Як наслідок, людське буття поступово втрачає свої сутнісні антропологічні якості – духовність, доброту, совість, здатність до співпереживання, осмисленість життя.

Отже, аналіз розвитку ідеї екзистенційної безпеки у філософії постмодерну дає можливість зробити висновок, що соціокультурними та ментальними передумовами екзистенційних загроз є людське мислення, позбавлене вищих духовно-моральних, життєвих та гуманістичних ціннісних орієнтацій, а також деструктивні процеси у соціокультурній сфері та свідомості, що продукуються неконтрольованою інформаційною і науково-технологічною активністю. Стає очевидним, що вирішення проблеми екзистенційної безпеки передбачає зміну парадигми мислення у контексті пріоритетів, що забезпечують збереження людського існування в майбутньому. У такому ключі теоретичний концепт екзистенційної безпеки доцільно розглядати як форму та спосіб інтеграції знань про загрози існуванню цивілізації та організації людської активності відповідно до найвищих, позачасових пріоритетів та життєвих сенсів існування людства. Це своєрідна презентація метафізичного опертя людської суб'єктивності на трансцендентні смислові та ціннісні структури існування.

Узагальнюючи результати аналізу, виокремимо важливі особливості концепту екзистенційної безпеки як системоутворювальної основи пізнавальної парадигми. По-перше, це звернення до онтологічним основам безпеки – існуванню людства як граничної, рубіжної цінності буття. По-друге, це спрямованість у майбутнє. По-третє, комплексне, міждисциплінарне охоплення проблеми з виходом на життєві смисли і ціннісні основи як ключові регулятиви людського мислення, поведінки та діяльності. У цілому, когнітивна парадигма екзистенційної безпеки розглядається як сукупність ідей, фундаментальних знань, ціннісних установок, методологічних підходів, зразків вирішення пізнавальних завдань, відповідно до яких вибудовується інтегральне знання про джерела загроз людському існуванню та можливі шляхи їх нейтралізації. По-

дальше вивчення екзистенційної безпеки як парадигми пізнання та осмислення світу відкриває перспективи розроблення гуманітарних методів та соціокультурних процедур практичного розв'язання проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Печчеи А. *Человеческие качества* / пер. с англ. О. В. Захарова, общ. ред. А. Гвишиани. Москва : Прогрес, 1985. 312 с. URL: https://www.phantastike.com/human/chelovecheskie_kachestva/html
2. Єрмоленко А. М. *Комунікативна практична філософія : підручник*. Київ : Лібра, 1999. 488 с.
3. Ясперс К. *Смысл и назначение истории* / сост. М. И. Левина, П. П. Гайденко; пер. с нем. М. И. Левиной. М. : Республика, 1994. 527 с.
4. Фуко М. *Безопасность, территория, население. Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1977–1978 учебном году* / пер. с фр. В. Ю. Быстрова и др. СПб. : Наука, 2011. 544 с.
5. Бодрийяр Ж. *Символический обмен и смерть* / пер. с фр. С. Н. Зенкина. М. : Добросвет, 2006. 387 с.
6. Рікер П. *Історія та істина* / пер. с фр. В. Й. Шовкун. Київ : КМ Academia: Пульсари, 2001. 393 с.
7. Хантингтон С. *Столкновение цивилизаций* / пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. 603 с.
8. Лозниця С. А. Соціокультурні трансформації у добу глобалізації: примат публічності. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2021. Випуск 2(174). Т. 1. С. 19–40. URL: <http://multiversum.com.ua/index.php/journal/article/download/449/390>.
9. Potter V. R. *Global bioethics: building on the Leopold Legacy*. Michigan: Michigan State University Press, 1988. 203 p.
10. Степин В. С. Кардинальные мировоззренческие проблемы современности. *Философские науки: проблемы исследования и преподавания. Вопросы философии*. 2006. № 10. С. 45–54.
11. Йонас Г. *Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації* / пер. з нім. Київ : Лібра, 2001. 400 с.
12. Лукьянец В. С. Вызовы тысячелетия наукоемких технологий. *Практична філософія*. 2008. № 3(29). С. 5–16.
13. Келле В. Ж. Интеллектуальная и духовная составляющие культуры. *Вопросы философии*. 2005. № 10. С. 38–54.

14. Гуревич П. С. Феномен деантропологизации человека. *Вопросы философии*. 2009. № 3. С. 19–31.

15. Лекторский В. А. Философия, общество знания и перспективы человека. *Вопросы философии*. 2010. № 8. С. 30–34. URL: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=180

16. Апель К.-О. Ситуація людини як етична проблема. *Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія*. Київ : Лібра, 1999. С. 231–254.

17. Єрмоленко А. М. *Соціальна етика та екологія. Гідність людини - шанування природи*. Київ : Лібра, 2010. 416 с.

18. Ананьїн В. О., Горлинський В. В. Ментальні структури свідомості як передумова сталого розвитку і безпеки суспільства. *Мультиверсум. Філософський альманах*, 2021. Випуск 2(1). Том 1. С. 3–18. URL: <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2021.2.1.01>

REFERENCES

Peccei, A. (1985). *Human qualities*. Zakharov, O. V. (Trans.), Gvishiany, A. (Ed.). Moscow : Progress. Retrieved from https://www.phantastike.com/human/chelovecheskie_kachestva/html [In Russian].

Yermolenko, A. (1999). *Communicative practical philosophy*. Kyiv: Libra. [In Ukrainian].

Jaspers, K. (1994). *Meaning and purpose of history*. Levina, M. I. (Trans.). Moscow : Respublyka [In Russian].

Foucault, M. (2011). *Security, territory, population. Course of lectures given at the Collège de France in the 1977-1978 academic year*. Bystrova, V. Yu. (Trans.). Saint Petersburg: Nauka. [In Russian].

Baudrillard, J. (2006). *Symbolic exchange and death*. Zenkina, S. N. (Trans.). Moscow: Dobrosvet. [In Russian].

Ricoeur, P. (2001). *History and truth*. Shovkun, V. Y. (Trans.). Kyiv: KM Academia: Pulsary. [In Ukrainian].

Huntington, S. (2003). *Clash of Civilizations*. Velymeeva, T., Novykova, Yu. (Trans.). Moscow: ООО «Yzdatelstvo AST». [In Russian].

Loznytsia, S. (2021). Socio-cultural transformations in the age of globalization: the primacy of publicity. *Multiversum. Philosophical almanac*. 2(174)-1, 19–

40. [In Ukrainian]. Retrieved from <http://multiversum.com.ua/index.php/journal/article/download/449/390>.

Stepin, V. S. (2006). Cardinal worldview problems of the present. Philosophical sciences: problems of research and teaching. *Voprosy fylosofyy (Questions of Philosophy)*, 10, 45-54. [In Russian].

Jonas, G. (2001). *The principle of responsibility. In search of ethics for technological civilization*. Yermolenko, A. M. (Trans.). Kiev: Libra. [In Ukrainian].

Lukyanets, V. S. (2008). Millennium challenges of high technologies. *Praktychna filosofiya (Practical philosophy)*, 3(29), 5-16. [In Russian].

Kelle, V. Zh. (2005). Intellectual and spiritual components of culture. *Voprosy fylosofyy (Questions of Philosophy)*, 10, 38-54. [In Russian].

Gurevich, P. S. (2009). The phenomenon of human deanthropologization. *Voprosy fylosofyy (Questions of Philosophy)*, 3, 19-31. [In Russian].

Lektorsky, V. A. (2010). Philosophy, knowledge society and human perspectives. *Voprosy fylosofyy (Questions of Philosophy)*, 8, 30-34. [In Russian]. Retrieved from http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=180.

Apel, K.-O. (1999). The situation of a person is an ethical problem. In Yermolenko, A. *Communicative practical philosophy: a textbook*. Kyiv: Libra, 231-254. [In Ukrainian].

Yermolenko, A. (2010). *Social ethics and ecology. Gidnist lyudyny – shanuvannya prirody*. Kyiv: Libra. [In Ukrainian].

Ananin, V., & Horlynskyi, V. (2021). Mental structures of consciousness as a prerequisite for sustainable development and security of society. *Multiversum. Philosophical almanac*, 2(174)-1, 3-18. Retrieved from <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2021.2.1.01>. [In Ukrainian].

Valerii Ananin

Doctor of Philosophical Sciences, professor, Institute of special communication and information protection of National technical university of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute”; Kyiv, Ukraine; e-mail: ananin@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4786-0011>

Viktor Horlynskyi

Candidate of philosophical sciences (Ph.D.), Associate Professor, Institute of special communication and information protection of National technical university of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute”; Kyiv, Ukraine; e-mail: gvv1004@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1190-5991>

Development of the idea of existence security in the postmodern philosophy

Abstract

Understanding the global problems of human existence, concern about the negative anthropological and environmental consequences of unstoppable scientific and technological progress, the threat of a world war with new generation weapons, the pandemic laid the epistemological preconditions for the formation of a pressing philosophical problem - existential security. The logic of building a cognitive paradigm is based on the idea of existential security as a theoretical concept. The formation of existential security as a phenomenon of consciousness took place through the comprehension of the prospects of human existence and the search for possible answers to the existential challenges of existence. Mental and cultural origins of its formation can be found in mythological and religious forms of consciousness, as shown in the cultural studies of Thomas Mann, Ernst Cassirer and others. But the most thorough understanding of the threats to human existence as a problem that underpins the paradigmatic basis of existential security, form the work of representatives of culturological, phenomenological, existential and other currents of postmodern philosophy K. Jaspers, N. Luhmann, T. Adorno, M. Foucault, J. Baudrillard, P. Ricoeur, S. Huntington, R. Guardiani, F. Fukuyama, D. Callahan, W. Potter, K.-O. Apel, J. Habermas, V. Hösle. An analysis of postmodern socio-philosophical works on the security of human existence suggests that anthropogenic sources of existential threats are human thinking, devoid of spiritual, moral and humanistic values as vital priorities. It is shown that the need to reformat the basic foundations of understanding the world, necessitates the development of a cognitive paradigm that should integrate the semantic structures of life safety and constitute social practices to prevent threats to human existence based on a system of ethical priorities and values. The peculiarities

of the constitution of the cognitive paradigm of existential security are the appeal to the ontological foundations of security - the existence of humanity as the ultimate value of existence; future orientation; comprehensive, interdisciplinary coverage of security issues with access to values as key regulations of human thinking, behavior and activity. It is concluded that the cognitive paradigm of existential security is a set of ideas, fundamental knowledge, values, methodological approaches, examples of solving cognitive problems, according to which integrated knowledge is built on threats to human existence and ways to overcome them. The study of existential security as a paradigm of knowledge opens the prospect of developing humanitarian methods and socio-cultural procedures for the practical solution of the problem of human survival.

Keywords: *cognitive paradigm, existential security, existential challenges, values, human existence, humanitarian threats.*